

Universitätsbibliothek Wuppertal

Annæi Senecæ Tvm Rhetoris Tvm Philosophi Opera Omnia

Quid in eo contineatur sequens pagina indicabit

Seneca, Lucius Annaeus <Rhetor>

M.DC.XLVI., 1646

Liber secundus

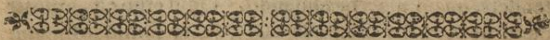

Nutzungsrichtlinien Das dem PDF-Dokument zugrunde liegende Digitalisat kann unter Beachtung des Lizenz-/Rechtehinweises genutzt werden. Informationen zum Lizenz-/Rechtehinweis finden Sie in der Titelaufnahme unter dem untenstehenden URN.

Bei Nutzung des Digitalisats bitten wir um eine vollständige Quellenangabe, inklusive Nennung der Universitätsbibliothek Wuppertal als Quelle sowie einer Angabe des URN.

[urn:nbn:de:hbz:468-1-1509](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:hbz:468-1-1509)

ptatum vrbium forma, & terribiles facies publici metus. Omnia mœsta, trepida & confusa. Voluptates istæ timentur. Non conuitia secura ineunt, in quibus lingua sollicitè etiam ebriis custodienda est: non spectacula, ex quibus materia criminis ac periculi quæritur. Apparentur licet, magna impensa & regis opibus, & artificum exquisitis nominibus: quem tamen è ludo in carcerem ire iouet? Quid istud, dii boni, malum est, occidere, sæuire, delectari sono cathenarum, & ciuium capita decidere. quocunque ventum est multum sanguinis fundere, aspectu suo terrere ac fugare? Quæ alia vita esset, si leones vrbique regnarent? Si serpentibus in nos, ac noxissimo cuique animali daretur potestas? Illa rationis expertia, à nobis immanitatis crimine damnata, abstinent suis: & tuta est etiam inter feras similitudo. Apud homines tantum nec à necessariis quidem rabies temperat sibi, sed externa suaque in æquo habet, quo possit exercitior singulorum cædibus, deinde in exitia gentium serpere, & iniicere tectis ignem; atarum vetustis vrbibus inducere, potentiam putat: & vnum occidi, aut alterum, parum imperatorum credit: nisi eodem tempore grex miserorum subiectus sterit, crudelitatem suam in ordinem coactam putat. Felicitas illa, multis salutem dare, & ad vitam ab ipsa morte reuocare, & mereri clementia ciuicam. Nullum ornamentum principis fastigio dignius pulchriusque est, quàm illa corona **OB CIVES SERVATOS.** Non hostilia arma detracta victis, non currus barbarorum sanguine cruenti, non parua bello spolia. Hæc diuina potentia est, gregatim ac publicè seruare: multos autem occidere, & indiseretos, incendij ac ruinæ potentia est.

LIBER SECVNDVS.

CAPVT I.

T de clementia scriberem, Nero Cæsar, vna me vox tua maximè compulit: quam ego non sine admiratione, & cum diceretur, audisse memini: & deinde alijs

narrasse. Vocem generosam, magni animi, magnæ lenitatis: quæ non composita, nec alienis auribus data, subito eripit, sed bonitatem tuam cum fortuna tua litigantem in medium adduxit. Animaduersurus in latrones duos Burrus præfectus tuus, vir egregius, & tibi principi natus, exigebat à te, scriberes, in quos & ex qua causa animaduerti velles hoc sæpe dilatatum, ut aliquando fieret, instabat. Inuitus inuito cum chartam protulisset, traderetque, exclamasti: Vellem nescire litteras. O dignam vocem, quam audirent omnes gentes quæ Romanum imperium incolunt, quæque iuxta iacent dubiæ libertatis, quæque se contra vitibus aut animis attollunt. O vocem in concionem omnium mortalium mittendam, in cuius verba principes regesque iurent. O vocem priscae generis humani innocentia, dignam cui redderet antiquum illud sæculum. Nunc profecto consentire decebat ad æquum bonumque. expulsa alieni cupiditate, ex qua omne animi malum oritur: pietatem, integritatemque cum fide ac modestia surgere: & vitia diuturno abusa regno, tandem felici ac puro seculo dare locum.

CAP. II. FVTVRVN hoc Casar ex magna parte sperare & confiteri libet. Tradetur ista animi tui mansuetudo, diffundeturque paulatim per omne imperij corpus, & cuncta in similitudinem tui formabuntur. A capite bona valetudo. Inde omnia vegeta sunt atque erecta, aut languore demissa, prout animus eorum viget aut marcet. Et erunt ciues, erunt socij digni hac bonitate: & in totum orbem recti mores reuertentur. Parcetur vbique manibus. Diutius me morari hic patere, non ut blandiar auribus tuis: nec enim mihi hic mos est. Maluerim veris offendere, quam placere adulando. Quid ergo est, propter quod bene factis dictisque tuis, quam familiarissimum esse cupio? ut quod nunc natura & imperus est, fiat iudicium. Illud mecum considero, multas voces magnas, sed detestabiles in vitam humanam peruenisse, celebresque vulgo ferri: ut illam, *Oderunt, dum metuunt*. Cui Græcus verus similis est, qui se mortuo terram misceri ignibus iubet, & alia huius notæ. Ac nescio quomodo ingenia immania & inuisa materia fœdiori expresserunt sensus vehementes & concitatos. Nullam adhuc vocem au-
diui

diui ex bono lenique animosam. Quid ergo est? Vt raro iniustus, & cum magna cunctatione, ita aliquando scribas necesse est istud quod tibi in odium litteras adduxit: sed, sicut facis, cum magna cunctatione, cum multis dilationibus

CAP. III. Et ne forte decipiat nos speciosum clementiæ nomen & in contrarium aliquando abducat, videamus quid sit clementia, qualisque sit & quos fines habeat. Clementia est temperantia animi, in potestate vlciscendi; vel, lenitas superioris aduersus inferiorem in constituendis pœnis. Plures proponere est tutius: ne vna definitio parum rem comprehendat: & vt ita dicam, formula excidat. Itaque dici potest & inclinatio animi ad lenitatem in pœna exigenda. Illa finitio contradictiones inueniet, quamuis maxime ad verum accedat, si dixerimus, clementiam esse moderationem, aliquid ex merita ac debita pœna remittentem. reclamabitur, nullam virtutem quicquam minus debito facere. Atqui hoc omnes intelligunt, clementiam esse, quæ se flectit citra id quod merito constitui posset. Huic contrariam imperiti putant seueritatem: sed nulla virtus virtuti contraria est.

CAP. IV. Quid ergo opponitur clementiæ? Crudelitas: quæ nihil aliud est, quam atrocitas animi in exigendis pœnis. Sed quidam non exigunt pœnas. crudeles tamen sunt, tanquam qui ignotos homines & obuios non in compendium, sed occidendi causa occidunt. Nec interficere contenti sæuiunt; vt Sinis ille & Procrustes, & piratæ, qui captos verberant, & in ignem vitios imponunt. Hæc crudelitas quidem: sed quia nec vltionem sequitur (non enim laxa est) nec peccato alicui irascitur (nullum enim anteceffit crimen) extra definitionem nostram cadit: quæ finitio continebit in exigendis pœnis intemperantiam animi. Possumus dicere, non esse hanc crudelitatem, sed feritatem, cui voluptati sæuitia est: possumus insaniam vocare, nam varia sunt genera eius, & nullum certius, quam quod in cædes hominum & laniationes peruenit. Illos ergo crudeles vocabo, qui puniendi causam habent, modum non habent. Sicut in Phalari, quem aiunt non quidem in homines innocentes, sed super humanum ac probabilem modum sæuisse. Possumus effugere cavillationem,

& ita finire, vt sit crudelitas, inclinatio animi ad aſperiora. Hanc clementia repellit longius à ſe: nam cum ſeueritate illi conuenire, certum eſt. Ad rem pertinet, quætere hoc loco, quid ſit miſericordia. Plerique enim vt vituſtatem eam laudant, & bonum hominem vocant miſericordem. Hæc autem vitium animi eſt. Vtraque circa ſeueritatem circaque clementiam poſita ſunt: quæ vitare debemus, ne per ſpeciem ſeueritatis in crudelitatem, nève per ſpeciem clementiæ in miſericordiam incidamus. In hoc leuiore periculo erratur, ſed par error eſt à vero recedentium.

CAP. V. ERGO quemadmodum religio deos colit, ſuperſtitio violata clementiam maſuetudinemque omnes boni præſtabunt. miſericordiam autem vitabunt. Eſt enim vitium puſilli animi ad ſpeciem alienorum malorum ſuccidentis. Itaque peſſimo cuique familiariffima eſt. Anus & mulherculæ ſunt, quæ lacrymis nocent ſſimorum mouentur, quæ, ſi liceret, carerem effingerent. Miſericordia non cauſam, ſed fortunam ſpectat; clementia rationi accedit. Scio malè audire apud imperitos ſectam Stoicorum, tanquam nimis duram, & minimè principib. regib.que bonum datoram conſilium. Obicitur enim illi, quod ſapientem negat miſereri, negat ignoſcere. Hæc ſi per ſe ponantur, inuiſa ſunt. Videntur enim nullam ſpem relinquere humanis erroribus, ſed omnia delicta ad pœnam deducere. Quod ſi eſt, quid hac ſecta durius, quæ deditece humanitatem iubet, portumque aduerſus fortunam certiffimum, mutuo auxilio cludit? Sed nulla ſecta benignior leniorque eſt, nulla amantior hominum, & communibus bonis attentior: vt propoſitum ſit uſui eſſe aut auxilio, nec ſibi tantum, ſed vniuerſis ſingulisque conſulere. Miſericordia eſt ægritudo animi ob alienarum miſeriarum ſpeciem: aut triſtitia ex alienis malis concepta, quæ accidere immerentibus credit. Ægritudo autem in ſapientem virum non cadit. Serena enim eius mens eſt, nec quicquam incidere poteſt quod illam obducat. Nihil æquè hominem, quam magnus animus decet. Non poteſt autem magnus eſſe idè, ſi metus & morror contundit, ſi mentem obducit & contrahit. Hoc ſapienter ne in ſuis quidem accider calamitatibus, ſed omnem fortunæ iram reuerberabit & ante ſe franget; eandem ſemper faciem ſeruabit placidam & inconcuſſam: quod facere non poſſet,

posset, si tristitiam reciperet. Adice, quod sapiens prouidus est, & in expedito consilium habet. Nunquam autem liquidum sincerumque ex turbido venit. Tristitia enim inhabilis est ad dispiciendas res, vtilia excogitanda, periculosa vitanda, æqua æstimanda. Ergo non miseretur, quia est sine miseria. Ceterum omnia, quæ qui miserentur, dolentes facerent, hic libens & alacri animo faciet.

CAP. VI. SUCCEPSET alienis lacrymis, non accedet: dabit manum naufrago, exuli hospitium, egenti stipem, non hanc contumeliosam, qua pars maior horum, qui se misericordes videri volunt, abiecit & fastidit quos adiuvat, contingitque ab his timet: sed vt homo homini ex communi dabit. Donabit lacrymis maternis filium, & cæthenas solui inbebit, & ludo eximet, & cadauer etiam noxium sepeliet. At faciet illa tranquilla mente, vultu suo. Ergo non miserabitur sapiens, sed succurret, sed proderit, in commune auxilium natus, ac publicum bonum, ex quo dabit cuique partem: etiam ad calamitosos pro portione improbandos, & emendandos bonitatem suam permittet. Afflictis verò, & fortius laborantibus multo libentius subueniet. Quotiens poterit, fortunæ intercedet. Vbi enim opibus potius utetur, aut viribus, quam ad restituenda quæ casus impulit? Vultum quidem non deiciet, nec animum, ad irascentis citis aut pannosi aridam faciem & obnixam baculo senectutem: ceterum omnibus dignis proderit, & decorum more calamitosos propitius respiciet. Misericordia vicina est miseriæ: habet enim aliquid, trahitque ex ea. Imbecilles oculos esse scias, qui ad alienam lippitudinem & ipsi suffunduntur: tam mehercule, quam morbum esse non hilaritatem, semper arridere ridentibus, & ad omnium oscitationem ipsum quoque os diducere. Misericordia vitium est animorum, nimis miseriæ fauentium: quam si quis à sapiente exigit, prope est, vt lamentationem exigat, & in aliis funeribus gemitus. At quare non ignoscat, dicam. Constituamus nunc quoque, quid sit venia, vt sciamus dari illam à sapiente non debere. Venia est peenæ meritiæ remissio. Hanc sapiens quare non debeat dare, reddunt rationem diutius, quibus hoc propositum est.

CAP. VII. EGO vt breuiter tanquam in alieno iudicio

dicam, ei ignoscitur qui puniri debuit. Sapiens autem nihil facit quod non debet, nihil prætermittit quod debet. Itaque poenam quam exigere debet, non donat: sed illud quod ex venia consequi vis: honestiore tibi via tribuit. Parcit enim sapiens, consulit & corrigit. Idem facit, quod si ignosceret, nec ignoscit: quoniam qui ignoscit, fatetur aliquid se, quod fieri debuit, omisisse. Aliquem verbis tantum admonere, poena non afficiet. ætatem eius emendabilem intuens. Aliquem invidia criminis manifestè laborantem, iubebit incolumem esse; quia deceptus est, quia per vinum lapsus. Hostes dimittet saluos, aliquando etiam laudatos, si honestis causis, pro fide, pro foedere, pro libertate in bellum accincti sunt. Hæc omnia non veniæ, sed clementiæ opera sunt. Clementia liberum arbitrium habet: non sub formula: sed ex æquo & bono iudicat. Et absolueri illi licet & quanti vult, aestimare litem. Nihil ex his facit, tanquam iusto minus fecerit, sed tanquam id quod constituit, iustissimum sit. Ignoscere autem est, quæ iudicis puniendæ, non punire. Venia, debitiæ poenæ remissio est. Clementia hoc primum præstat, ut quos dimittit, nihil aliud illos pati debuisse pronuntiet. Plenior est ergo quàm venia & honestior. De verbo (ut mea fert opinio) controuersia est: de re quidem conuenit. Sapiens multa remittit, multos parum tantum, sed sanabilis ingenij seruabit. Agricolas bonos imitabitur, qui non tantum rectas procerasque arbores colunt, sed illis quoque quas aliqua deprauauit causa, adminicula quibus regantur, applicant; Alias circumcidunt, ne proceritate rami premant: Quasdam infirmas vitio loci, nutriant: Quibusdam aliena umbra laborantibus cælum aperiant. Secundum hæc videbit perfectus sapiens,

quod ingenium qua ratione tractandum

sit, quo modo in rectum praua

flectantur. **MULTA**

DESUNT.

L. AN-